

Slavų kalbų salos šiaurės rytų aukštaičių (ŠRA) areale: kalbiniai ir kultūriniai kontekstai

Asta Balčiūnienė

Klaipėdos universitetas, Lietuva / Klaipėda University, Lithuania
El. paštas asta.balciuniene@ku.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0487-3012>
<https://ror.org/03nadee84>

Violeta Meiliūnaitė

Lietuvių kalbos institutas, Lietuva / Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
El. paštas violeta.meiliunaite@iki.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0862-0709>
<https://ror.org/011v22a28>

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas šiaurės rytų aukštaičių (toliau – ŠRA) patarmių arealas tradiciškai pasižymi gausiais kalbiniais ir kultūriniais ryšiais. Čia palyginti ilgą laiką greta gyventa skirtingų tautybių (lietuvių, latvių, lenkų, rusų, judėjų) žmonių, kalbėjusių savo etninėmis kalbomis; čia susipina katalikų, reformatų, rusų stačiatikių, senosios stačiatikių bažnyčios atstovų (sentikių) ir judėjų tikėjimą išpažįstančių žmonių likimai. XXI amžiuje šiame areale išliko tik pavienės slavų kalbų salos. Straipsnio tikslas – nustatyti slavų kalbų salų gyvybingumą ŠRA teritorijoje XXI a. pradžioje, atsižvelgiant į etninio ir konfesinio įvairavimo poveikį ne tik kalboje, bet ir tapatybiniame gyventojų portrete. Išanalizavus turimus duomenis galima teigti, kad ŠRA areale lietuvių kalba užima stiprijančios kalbos varianto poziciją. Dėl įvairių sociokultūrinių priežasčių vietos slavai perima vietinį lietuvių kalbos variantą ir kalbėdami lietuviškai išlaiko tik kai kurias sunkiau pastebimas, lietuvių geolingvistikoje įprastai vadinamas blankiosiomis, savo gimtųjų kalbų ypatybes.

Kalba, kaip vienas iš pagrindinių tautinės tapatybės rodiklių, prarandama palaipsniui: iš aktyviosios kaimo bendruomenės vartosenos pereina į namų / šeimos domeną ir vėliau į paskutinę vartosenos fazę – vidinę kalbą.

Kadangi slavakalbiai turi ribotų galimybių vietoje plėtoti socialinius ryšius savo gimtosiomis kalbomis, rusakalbiai vietos bendruomenių atstovai intensyviai integruojasi į lietuviškai kalbančiųjų bendruomenę. Galima prognozuoti, kad rusų kalbos salos Pāpilio ir Vabalniūko punktuose gali gana greitai sunykti. Antašavos (Daršiškių) punktas XXI a. pradžioje kalbinių požiriu laikytinas homogenišku – jame dominuoja lietuvių kalbos regiolentas.

Reikšminiai žodžiai: lietuvių kalbos variantai, slavų kalbos, rusų kalba, šiaurės rytų aukštaičiai, socialinės kalbos funkcijos

Received: 2024-10-21. Accepted: 2024-12-15

Copyright © 2024 Asta Balčiūnienė, Violeta Meiliūnaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Islands of Slavic Languages in the Northeastern Aukštaitijan (Highlanders) (NEA) Area: Linguistic and Cultural Contexts

Abstract. The Northeastern Aukštaitijan (NEA) sub-dialect area analysed in this paper is traditionally characterised by numerous linguistic and cultural links. For a relatively long time, people of different nationalities (Lithuanian, Latvian, Polish, Russian, Jewish), speaking their own ethnic languages, lived in this area side by side.

After analysing the available data, one can state that, in the early twenty-first century, the Lithuanian language occupies the position of the strongest language variety in all the subdialect areas under discussion. For various socio-cultural reasons, local Slavs adopt the local (but usually not standard) variety of the Lithuanian language and, when speaking Lithuanian, they retain some of the less noticeable characteristics of their native languages.

The loss of language as one of the main indicators of national identity is a gradual process: from the active use by the rural community, it proceeds to the home/family domain, and finally, to the last phase of use: the internal language.

Since Slavic speakers have very limited opportunities to develop social contacts locally in their mother tongues, Russian-speaking members of local communities get intensively integrated into the local Lithuanian-speaking community.

Thus, it can be predicted that the Russian-language islands at Papiļys and Vabalniškas subdialect areas may disappear quite quickly. In the early twenty-first century, the Antašavà (Dařišiškiai) subdialect area is to be considered linguistically homogeneous: it is dominated by the Lithuanian language regiolect.

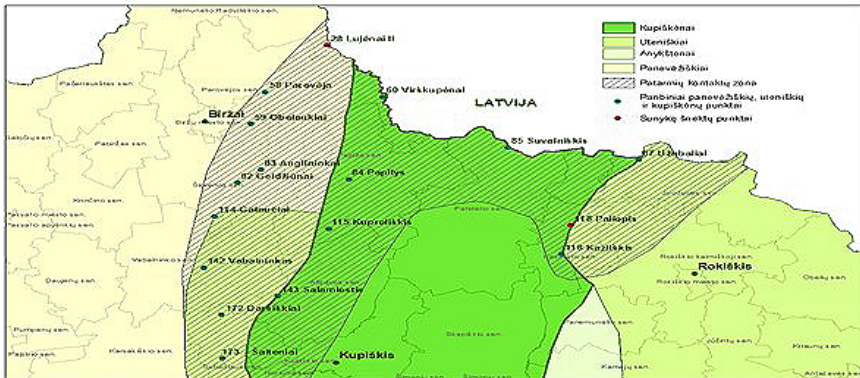
Keywords: varieties of Lithuanian, Slavic languages, Russian, Northeastern Aukštaitijans, Social Functions of Language

XXI a. lietuvių dialektologijoje daug dėmesio skiriama subjektyviųjų (eilinių vartotojų) tarminio kalbėjimo požymių, regioninės tapatybės, savimonės santykio su tarminiu kalbėjimu, kalbinių / tarminių kontaktų tyrimams [Aliūkaitė 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2013; Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė ir kt. 2020; Balčiūnienė, Meiliūnaitė, Rinkauskienė 2019; Kačiuškienė, Kruopienė, 2012; Kalėdienė 2013; Kliukienė 2014; Ramonienė 2006, 2013; Bakšienė 2015; Tumėnas 2003; Meiliūnaitė 2019; Mikulėnienė 2019 ir kt.]. Šiuose tyrimuose kalba / tarmė, remiantis geolingvistikos krypties tyrimuose įsitvirtinusi tarpdiscipliniškumo paradigma, tiriama atsižvelgiant į sociolingvistinių kintamųjų spektrą (amžius, lytis, išsilavinimas) ir sociokultūrinių veiksnių sistemą (tapatybė, standarto / dialekto prestižas, gyvybingumas) ir kt. Taip pat lietuvių dialektologijos darbuose svarbūs ir šie klausimai: regiolektų ir geolektų formavimosi tendencijos [Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017], kvazistandarto [Aliūkaitė 2007, 28 ir kt.], kodų kaitos [Urnėžiūtė 1998 ir kt.], tarminės ir kalbinės interferencijos [Urbanavičienė 2006; Balčiūnienė, Meiliūnaitė, Rinkauskienė 2019 ir kt.] problemos.

Rytų aukštaičių patarmės šiais aspektais tirtos, tačiau išsamių tyrimų, skirtų rytų aukštaičių teritorijoje esančių kitų kalbos salų kalbiniam ir kultūriniam ryšiams, yra mažai. Galima paminėti latvių, lenkų, rusų, baltarusių kalbų ir tarmių Lietuvoje aprašus [LTGT 2014, 207–253], kuriuose aprašomos kitakalbių gimtosios kalbos vartojimo raida ir kalbinės ypatybės, aptariamai sociokultūriniai, istoriniai veiksniai, susiję su šių bendruomenių gyvenimo Lie-

tuvoje ypatumais. Daugiau tyrimų sulaukia Pietryčių Lietuvos, kurioje ištaisais šimtmečiais ir iki šiol dvikalbystė ar daugiakalbystė buvo daug intensyvesnė nei kitose Lietuvos vietovėse, kalbiniai kontaktai [Tuomienė 2019; 2022 ir kt.]. Labai svarbus darbas, pristatantis bendrąjį sentikių, kalbančių rusiškai, ir lietuvių bendruomenių kontaktų zonas, jų formavimosi istoriją ir sociokultūrinių santykių vaizdą Lietuvoje, yra 2023-aisiais metais pasirodžiusi Nadieždos Morozovos mokslo studija *Lietuvos sentikiai: bendruomenės, tarmių paplitimas ir ryškiausios savybės*. Danguolės Mikulėnienės taikomas multimodalusis tarmėtyros modelis atveria galimybę sistemiškai tirti vietinių tautinių mažumų kalbas variantiškumo aspektu [Mikulėnienė 2018].

Taip pat svarbios ir sociolingvistiniuose tyrimuose analizuojamos kalbinės nuostatos [Ramonienė 2006; 2013, 3 ir kt.], nes tai leidžia prognozuoti kalbinių kodų ateities galimybes [Ramonienė 2006, 137], nustatyti jų vartojimo domenų [Aliūkaitė, Valikonė 2012]. Domimasi ir klausimais, susijusiais su kitakalbių lietuvių kalbos vartojimo ir vertinimo, kalbinių kodų kaitos, jų gimtosios ir lietuvių kalbų sąveikos aspektais [Poderienė 2022, 25–47; Vilkienė ir kt. 2019]. Tačiau vis dar trūksta išsamių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamos kitakalbių, kurių kalbinės bendruomenės dabartiniu metu yra labai mažos ar nykstančios, kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys. Taip pat būtina permąstyti, kokie XXI a. pradžioje formuojasi kitakalbių santykiai su kartu gyvenančiais lietuviais, gilintis į dvikalbystės ir kitų sociokultūrinių veiksmų reikšmę jų tapatybei.

1 pav. Šiaurės rytų aukštaičių patarmių sociokultūrinių kontaktų arealas

Šiame straipsnyje analizuojamas šiaurinės rytų aukštaičių (ŠRA) kupiškėnų, uteniškių ir panevėžiškių patarnių (žr. 1 žemėlapi) arealas tradiciškai pasižymi gausiais kalbiniais ir kultūriniais ryšiais. Pirma, šioje vietoje palyginti ilgą laiką greta gyventa skirtingų tautybių (lietuvių, latvių, lenkų, rusų, judėjų)

žmonių, kalbėjusių savo etninėmis kalbomis. Antra, tai teritorija, kur persipina katalikų, reformatų, rusų stačiatikių, senosios stačiatikių bažnyčios atstovų (sentikių) ir judėjų tikėjimą išpažįstančių žmonių likimai. Tradiciniai kontaktai (abiejų krypčių migracija) su latvių kalba atsispindi ir onimikoje – Pāpilio seniūnijoje randame *Latvųgalos* kaimą, o Paróvėjos seniūnijoje – *Latveliūs*. Šiaurinės aukštaičių šnėktos su Latgala sudaro palyginti vientisą arealą. Istoriniu požiūriu, XVI a. Latgala priklausė Lenkijai, 1561–1569 m. – Lietuvai, vėliau – Abiejų Tautų Respublikai [Garšva 2004, 246].

Didžiojoje aptariamąsios teritorijos dalyje buvo gausu dvarų (pvz., apie Vabalnišką, Pāpilį, Salāmiestį, Antašāvą, Gikónis, Suvainiškį ir kt.), tad čia buvo stipriai jauti lenkų kalbos įtaka, veikusi ne tik to meto aukštuomenę, bet ir valstiečius. Šią įtaką rodo slaviškos kilmės oikonimai, pvz., *Antašavà* kilęs iš lenkų pvd. *Antaś*, *Antosz*, liet. pvd. *Antošauskas*¹, *Kvetkaĩ* – greičiausiai iš pavardės *Kvetkà*, kuri, „matyt, sietina su lenk. *Chwedko* : *Teodor*“², paplitę lenkiški antkapiniai įrašai *Kvetkũ*, Antašāvos bažnyčių šventoriuose, Uoginių kaimo kapinėse ir kt. Apie tai, kad šiame areale gyveno lenkų kalbinė bendruomenė, liudija ne tik istoriniai ir kalbiniai duomenys, bet ir dabartinių gyventojų tapatybė. Pavyzdžiui, dalis Uoginių kaimo gyventojų dar ir dabar priskiria save *šlėktoms*, kurių kalbai, pasak pateikėjos, yra būdingos tokios ypatybės: *vienas žodis rusiškas, vienas lenkiškas, vienas lietuviškas*. Pateikėjai iš Pāpilio, Kuprėlišio, Dařiškių (Antašāvos) ir kt. punktų pabrėžia savo lenkišką kilmę, o kiti teigia savo tėvus mokėjus kalbėti lenkiškai: *Mano tetė, tai tetės mama, tai buvo lenkė, tetė mokėjo lenkiškus poterius ir lenkų kalbą*.

Pirmieji stiprūs kontaktai su rusų diaspora siekia net XVII a. antrąją pusę, kai „po Rusijos stačiatikių bažnyčios skilimo į dabartinės Lietuvos teritoriją pradėjo keltis tūkstančiai religinių disidentų – sentikių“ [LTGT, 2014, 238]. Pateikėjų duomenimis, rusakalbių ypač padaugėjo Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų metais (jie buvo vadinami *biežancais*). Sovietiniu laikotarpiu tiriamuosiuose punktuose dažniausiai gyveno tik po keletą rusakalbių šeimų, išskyrus gal tik tradicinius Vabalniško ir Pāpilio punktus, kuriuose ir dabar gyvena rusų bendruomenė. Pāpilio punktui priklausančiame Kvedariškio kaime, kurį, pasak pateikėjo, *rusų kalboj vadindavo Fiodoriškiu*, gyvena sentikių bendruomenė, o Vabalniško punktui priskiriamame Lebeniškių kaime – stačiatikių bendruomenė.

Todėl šiame straipsnyje plačiau aptariami minėtieji (kalbiniu aspektu mišrieji, nes vartojamos lietuvių ir rusų kalbos) punktai. Taip pat apžvelgiami ir Dařiškių (Antašāvos) punkto kalbinės bendruomenės ypatumai, nes 2 km į

¹ Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/lietuvas-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze> [Žiūrėta 2024-09-05]

² Pavardžių duomenų bazė. Prieiga internetu: <https://lkiis.lki.lt/pavardziu-duomenu-baze> [Žiūrėta 2024-09-05]

pietvakarius nuo Antašāvos esančiame Uoginių kaime iki XX a. vid. gyveno gana didelė lenkų kalbinė bendruomenė.

Atkreipus dėmesį į tai, kad tarpkultūrinė komunikacija šiame areale buvo ir yra gana intensyvi, manome, kad aktualu išsamiau aptarti lietuvių ir nelietuvių santykius, turint omenyje, kad kiekviena bendruomenė turi savitą kultūrinį genotipą, kuris yra bendruomenės homogeniškumo³ pamatas. Šiuo aspektu vertinant ŠRA mišriuosius punktus, aktualūs tampa ne tik įvairiakrypčiai kalbiniai ryšiai, bet ir kultūrinės integracijos ir kultūrinio ledkalnio⁴ sąvokos.

Taigi, šio straipsnio **tikslas** – nustatyti slavų kalbų salų gyvybingumą ŠRA teritorijoje XXI a. pradžioje, atsižvelgiant į etninio ir konfesinio įvairavimo poveikį ne tik kalboje, bet ir tapatybiniame gyventojų portrete.

Iškeltą tikslą pasiekti ketinama įgyvendinus šiuos uždavinius: a) apžvelgti Pāpilio, Dařiškių (Antašāvos) ir Vabalniņko punktuose esančių kitų kalbų salų (Kvedariškio, Uoginių ir Lebeniškių kaimai) sociokultūrinius ir istorinius duomenis; b) aptarti šių vietovių etninius ir konfesinius aspektus bei kalbinių kodų kaitos tendencijas; c) įvertinti slavų kalbų salų ŠRA tarminiame areale gyvybingumo perspektyvas XXI a.; d) aptarti ŠRA ir slavakalbių kalbinės / tarminės (savi)vertės modelius; e) nustatyti ŠRA vietinių lietuvių šnektų įtaką kitų kalbų atstovams.

Medžiaga tyrimui daugiausia rinkta 2015–2017 m. vykdant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos remiamą projektą „Kupiškėnų, panevėžiškių ir uteniškių paribio šnektos XXI a.: kalbų kontaktų aspektas“ (2015-02-04, Nr. 4-4/2015; projekto vadovė – dr. Asta Balčiūnienė). Iš viso įrašyta apie 130 val. pokalbių su vietos gyventojais ir savivaldos atstovais, sudaryta 90 sociolingvistinių pateikėjų anketų.

Šiame tyrime analizuojamos tik Pāpilio, Dařiškių (Antašāvos) ir Vabalniņko punktuose gyvenančių lietuviakalbių ir slavakalbių vyresniosios kartos pateikėjų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys. Kitų kartų pateikėjų apklausti nepavyko, nes kai kuriose slavų kalbų salose gyvena tik vyresniosios kartos atstovai. Pasirinkta išsamiai tirti po tris lietuvių ir slavų kalbinėms bendruomenėms save priskiriančių pateikėjų (iš viso 18 pateikėjų) garso įrašus ir sociolingvistines anketas, tačiau siekiant plačiau atskleisti kalbinių nuostatų įvairovę, remiamasi ir kitų pateikėjų duomenimis.

³ Beveik neribotas informacijos prieinamumas, plačios susisiekimo galimybės, ekonomikos globalėjimas ir su tuo susijęs žmonių mobilumas stipriai veikia ir skatina ne tik kultūros apskritai, bei ir kalbos (įskaitant tarminį kalbėjimą) kitimą ir lingvistinių ypatybių mišinimą.

⁴ Kultūrinio ledkalnio sąvoką 1976 m. į mokslinę apyvartą įtraukė amerikiečių antropologas Edwardas T. Hallas.

1. Sociokultūriniai veiksniai ir kalbinės nuostatos

Kiekvienos kultūrinės bendruomenės pamatą sudaro tam tikrų bruožų kompleksas. Antropologas Johnas H. Bodley [1994, 22] kultūrą apibūdina tiesiog kaip „ką žmonės galvoja, gamina ir daro“ (angl. *What people think, make, and do*). Kitaip tariant, jis kultūrą suvokia kaip socialiai perduodamą bendrų įsitikinimų rinkinį, apimantį simbolinius, protinius, elgesio ir materialinius aspektus. Ši samprata koreliuoja su minėtąja kultūrinio ledkalnio sąvoka, akcentuojančia matomus ir nematomus kultūros bruožus. Lengvai identifikuojami išoriniai kultūros bruožai – aprangos stilius, lingvistinės kalbos ypatybės ir kalbėjimo maniera, šventės ir su jomis susijusios tradicijos, maistas, literatūra ir pan. Taigi, kalba yra vienas iš ryškiausių tam tikros bendruomenės bruožų, kuris yra palyginti lengvai atpažįstamas ir leidžia skirstyti individus į *savus* ir *svetimus*. Kiti bruožai – laiko vertinimas, požiūris į šeimą, grožio supratimas, santykis su senais žmonėmis, mandagaus elgesio taisyklės, religinės pažiūros ir pan. – reikalauja gilesnio bendruomenės pažinimo ir daugiau pastangų norint jas atskleisti. Atkreiptinas dėmesys, kad kultūra vertinama bent dviem aspektais – bendruomeniniu ir asmeniniu. Taigi, kiekvienas individas yra sudedamoji bendruomenės dalis, kurios homogeniškumas labai priklauso nuo kiekvieno nario integracijos lygmens. Apibendrinant reikia pabrėžti, kad tiriant minėtąsias kalbines bendruomenes, analizuojamos *matomos* (kalba ir tradicijos) ir *nematomos* (išpažįstama religija, vertybės ir kt.) kultūros ypatybės.

Kalba yra etninės ir regioninės tapatybės atspindys [Cargile et al. 1995, 190, 193], todėl svarbu nustatyti, koks kalbinis elgesys yra būdingas nehomogeniškai kalbinei bendruomenei. Kalbinį bendruomenės narių elgesį veikia *kalbinės nuostatos*. Sociolingvistų jos apibrėžiamos kaip „kalbinio elgesio pamatas, lemiantis kalbinius pasirinkimus“ [Garret 2010, 23–29; Ladegaard 2000; Ramonienė 2006; Ramonienė 2013, 3; Ramonaitė 2021, 1–24 ir kt.]. Taigi, kalbinės nuostatos apima kalbos vartotojų požiūrį į vieną ar kitą kalbą ar kalbos atmainą (savo ar kitų vartojamą), todėl jų tyrimas yra „vertinga priemonė, leidžianti atskleisti kalbinio kodo socialinę svarbą, numatyti vienos ar kitos kalbinės atmainos gyvybingumą, jos ateities galimybes“ [Ramonienė 2006]. Nors kalbinės nuostatos yra nestabilios, priklausančios nuo amžiaus, sociokultūrinių, politinių ir kitų veiksnių, bet vyraujančios teigiamos kalbinės nuostatos yra susijusios su tautinio identiteto stabilumu [Cramer 2018, 62 ir kt.], ir atvirkščiai. Todėl tiriant ŠRA tarminio arealo ir slavų kalbų salų kalbines bendruomenes buvo fiksuojama, kokį požiūrį jos perteikia apie savo ir šalia gyvenančių kitakalbių vartojamą vietinį kalbos variantą. Laikomasi nuostatos, kad kalbinės nuostatos gali būti atskleidžiamos tiesiogiai arba netiesiogiai per stereotipus, įsitikinimus, verbalinius teiginius ar reakcijas, idėjas ir nuomonę, pyktį ar pasitenkinimą bei kitas emocijas [Garrett 2010, 19].

1.1. Religinė priklausomybė

Tiriant Rytų Lietuvą gana įprasta rytų slavus tapatinti su stačiatikybe, o lietuvius su katalikybe. Šiaurės rytų Lietuvoje ši situacija kiek sudėtingesnė – rusakalbiai šių vietovių gyventojai skirtini stačiatikiams (ir sentikiams), tačiau lietuvių nebūtinai koreliuoja su katalikybe. Dar nuo Radvilų laikų (nuo XVI a.) čia gyvena dvi krikščionių konfesijos: katalikai ir evangelikai reformatai [plačiau žr. Kviklys 1991, 721–729, 737]. Svarbu pažymėti, kad lietuviybės sklaida sietina su abiejų konfesijų konkurencija, pvz., Vabalniūko katalikų iš karaliaus V. Vazos buvo prašoma klebonu skirti lietuviškai mokantį kunigą ir įpareigoti jį išlaikyti mokytoją ir vargonininką. 1595 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo etmono Kristupo Radvilos Perkūno įkurtoje Pāpilio mokykloje pradėjus darbuotis L. K. Radvilaitei ir evangelikų reformatų parapijai, buvo ypač rūpinamasi, kad mokiniai mokytųsi ne tik lenkų ir rusų kalbų, bet ir lietuvių kalbą.

XXI a. pradžioje aptariamų rusų kalbos salų vyresniosios kartos gyventojai pagal religiją priklauso stačiatikiams ir sentikiams, o lietuviai save laiko katalikais ar protestantais. Vis dėlto, iš apie 30 Lebeniškių kaimo sodybų tik trijose gyvena rusų šeimos, todėl stačiatikiai čia sudaro mažumą. Šiame kaime yra veikianti stačiatikių cerkvė, kurioje per kaimynų laidotuves kartu su rusakalbiais meldžiasi ir čia gyvenantys lietuviai. Pateikėjai akcentuoja, kad kaimo bendruomenė, nepaisant tautinės ir religinės priklausomybių, yra labai veikli ir draugiška, yra organizuojami kraštiečių susirinkimai, į kuriuos atvyksta Vilniuje, Panevėžyje ir kitur gyvenantys lebeniškiečiai. Vis dėlto, patiems rusakalbiams konfesiniai skirtumai yra svarbūs. Minima, kad viena rusakalbių sentikių šeima nelankė Lebeniškių cerkvės – meldėsi Panevėžyje. Šiame kaime gyvenantys lietuviai dažniausiai nurodo, jog meldžiasi Vabalniūko katalikų bažnyčioje.

Kvedariškyje sentikių maldos namai⁵ yra griūvantys, ne kartą apvogti (pavogtos ikonos), todėl šiuo metu pamaldos čia nebevyksta. Apeigų atlikti apie tris kartus per metus atvyksta šventikas iš Rōkiškio. Šiame kaime, kuriame yra apie 10 sodybų, 9 šeimos išpažino sentikių tikėjimą (nurodo, kad šioje bendruomenėje gyveno tik viena *pravoslavė*), tačiau pastaruoju metu sentikių tradicijas puoselėja tik keletas šios bendruomenės tikinčiųjų. Už dviejų kilometrų nuo Kvedariškio esančiame Kūčgalio kaime gyventojų daugumą sudaro lietuviai, kurie priklauso katalikų ir evangelikų reformatų bažnyčioms. Melstis jis dažniausiai važiuoja į Pāpilį.

Uoginiuose lenkų kalbos bendruomenės nebėra, nes lenkų kalba aktyviai nebevartojama (kai kurie pateikėjai asmeniškai besimeldami, mintyse kalba lenkiškai arba jų kalboje fiksuojamos tam tikros lenkų kalbos ypatybės). Kaip ir lietuviai, asmenys, save tapatinantys su lenkų kultūra (šlėktos), išpažįsta

⁵ Kvedariškyje sentikių cerkvė buvo pastatyta XIX a. pabaigoje.

katalikų tikėjimą. Uoginių kapinėse yra tik koplyčia, o melstis šio kaimo gyventojai paprastai važiuoja į Antašavą.

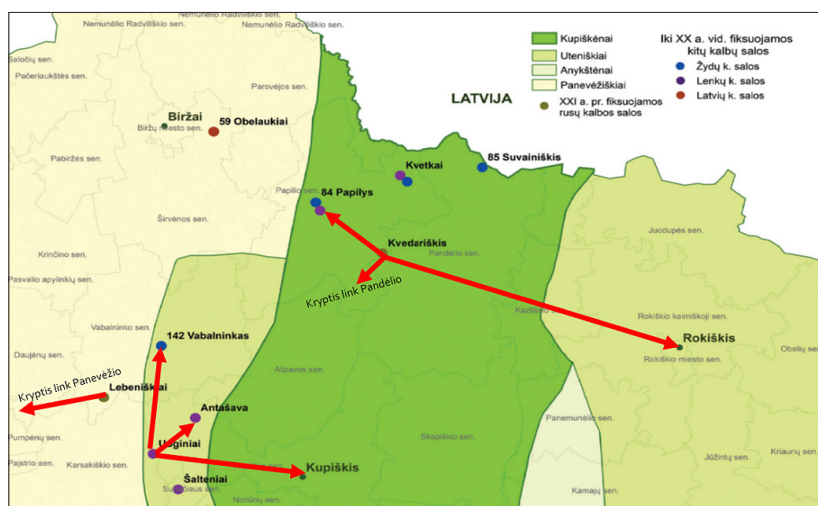
1.2. Švietimas

Šių punktų visų etninių grupių pateikėjų išsilavinimas gana skirtingas: yra baigusių tik kelis skyrius (pradinis ugdymas), baigusių aštuonmetę ar vidurinę mokyklą, kiti yra įgiję aukštesnįjį išsilavinimą (baigę technikumus). Mažiau asmenų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą.

Vyresniosios kartos Lebeniškių gyventojai yra baigę šiame kaime veikusią pradinę arba aštuonmetę lietuvišką mokyklą. Kai kurie rusų tautybės pateikėjai akcentuoja, jog su rašomąja lietuvių kalba jie susipažino tik Lebeniškių mokyklos I klasėje, nes iki tol namuose šnekėję ir / ar skaitę tik rusiškai: *pirmoj klasej susimaišia visos rāides*. Šiame kaime gyvenantys lietuviai mokėsi Lebeniškių, Vabalniško ir kitose mokyklose, kai kurie iš jų yra baigę Vabalniško technikumą.

Kvedariško ir Kūčgalio rusų ir lietuvių tautybės gyventojai mokėsi Kūčgalio, Pāpilio, Pāndėlio mokyklose, yra baigusiujų Vabalniško technikumą. Moterys, atitekėjusios į Kvedariško kaimą iš Rōkiško raj. esančio Manėivų kaimo (kuriame nuo XVII a. taip pat gyvena sentikių bendruomenė), mokyklą baigė uteniškių patarmės teritorijoje esančiose kaimo mokyklose. Kūčgalio lietuvių ir Kvedariškyje gimusių rusų pradinis ugdymas vyko kupiškėnų patarmės teritorijoje esančiose Kūčgalio, Pāpilio mokyklose. Vėliau studijos dažniausiai vyko uteniškių ir panevėžiškių patarmių zonos.

Uoginių kaimo gyventojai mokėsi Antašavoje, Kūpiškyje, kiti išvyko studijuoti į Kauną, Vabalnišką, Pānevėžį ir kt.

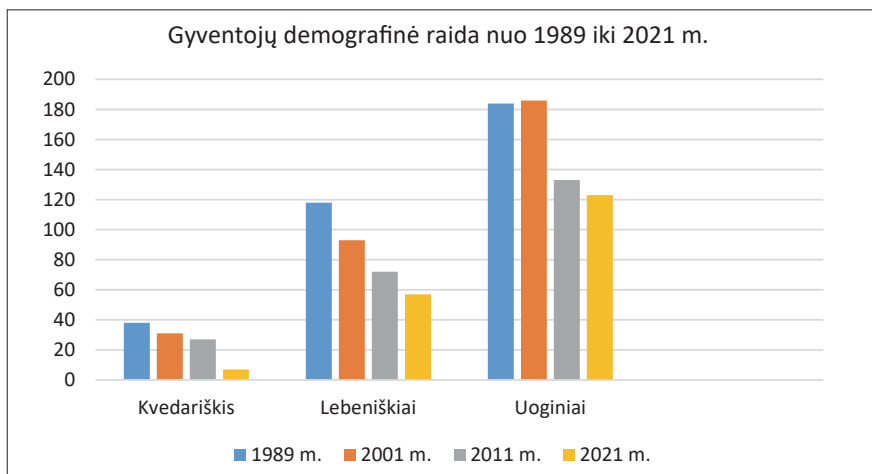
2 pav. Tiriamojo arealo gyventojų sociokultūrinio judumo kryptys

Taigi, nemažos dalies šių kaimų gyventojų ugdymas vyko gana lokaliaje teritorijoje, apimančioje uteniškių, kupiškėnų ir panevėžiškių patarmių arealą. Todėl galima kelti hipotezę, kad rusų tautybės gyventojų vartojama lietuvių kalba turi daug šioms patarmėms būdingų ypatybių.

1.3. Demografinė padėtis, infrastruktūra ir socialiniai ryšiai

Sėslus ir tvarus gyvenimas tam tikroje kalbinėje / tarminėje aplinkoje labai priklauso nuo gyvenimo sąlygų. Dėl to labai svarbus vaidmuo tenka infrastruktūrai. Vertinant tiriamąsias vietas šiuo aspektu, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad jos neturi nei stiprios infrastruktūros, nei kitų galimų traukos centrų, kurie skatintų regiono tvarumą ir sklandžią plėtrą. Minėtųjų kaimų vyresniosios kartos gyventojų socialiniai kontaktai yra gana lokalūs. Kvedariškio ir Kūčgalio gyventojai reguliariai gydomsi, apsiperka Papilyjė, Bīržuose, Pandėlyjė, Rōkiškyje. Lebeniškių gyventojų socialiniai kontaktai koncentruojasi Pānevėžio ir Vabalniņko apylinkėse, Uoginių gyventojų reguliarius socialiniai kontaktai apima Antašāvā, Vabalniņkā, Kūpiškī (žr. 2 pav.). Gyventojų šiuose kaimuose mažėja, tačiau labiausiai iš jų nyksta Kvedariškio kaimas (žr. 3 pav.), nes 2021 m. jame gyveno tik 7 gyventojai.

3 pav. Tiriamojo arealo gyventojų demografinė raida

Lebeniškių ir Uoginių demografinę situaciją gerina tai, kad į šiuos kaimus, pasak pateikėjų, atvyksta gyventi asmenys iš aplinkinių vietovių.

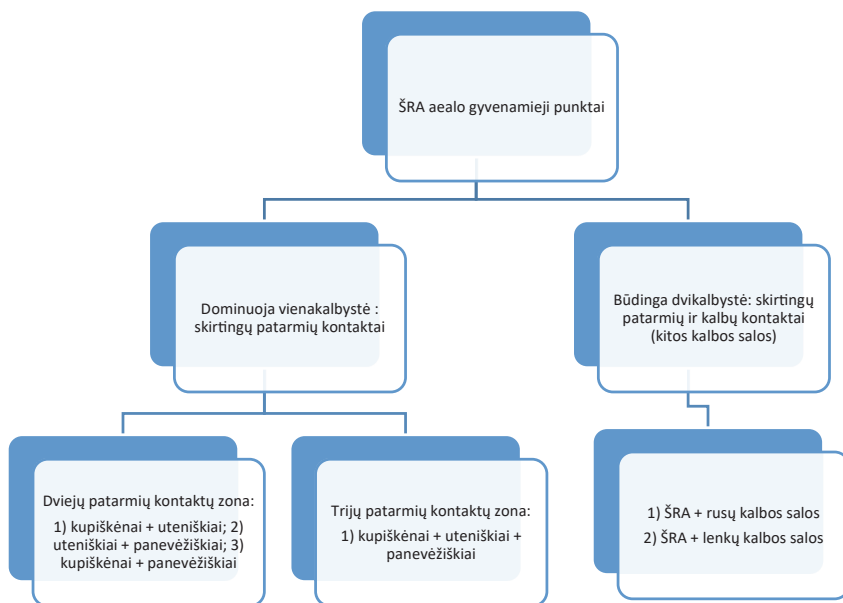
2. Mobilumo ir kalbinio paveikslų ryšys

Kalbant apie kalbinį tiriamojo ŠRA šnektų arealo bendruomenės paveikslą, būtina atkreipti dėmesį į gyventojų etninę / regioninę priklausomybę ir jų sės-

lumą / mobilumą. Pagal šį kriterijų galima skirti kelis įvairiakalbės bendruomenės narių tipus:

- 1) lietuviai vietiniai gyventojai (gimę ir užaugę toje tarminėje aplinkoje, kalbantys vietos šnekta ar b. k. ir tarminiu mišiniu);
- 2) tos pačios kalbinės aplinkos imigrantai (pvz., iš kito tarminio ploto atsikėlę lietuviai);
- 3) kitos kalbos (ne lietuvių) vartotojai, ŠRA areale gyvenantys nuo gimimo (pvz., rusų, lenkų ar kt. tautinės mažumos III–IV kartų atstovai) ir mokantys lietuviškai;
- 4) kitakalbiai imigrantai, aktyviai vartojantys vietos regiono šnekta ir tapę pasyviaisiais gimtosios kalbos vartotojais (gyvenamojoje vietoje nėra nė vieno jo gimtosios kalbos atstovo);
- 5) vietiniai gyventojai (gimę ir užaugę toje tarminėje aplinkoje, kalbantys vietos šnekta ar b. k. ir tarminiu mišiniu), tačiau savęs nelaikantys etniniais lietuviais (save tapatina su kitomis etninėmis grupėmis).

Taigi, visus analizuojamojo arealo gyvenamuosius punktus galima skelti į dvi pagrindines grupes: vienuose dominuoja lietuvių kalbos variantai, o kituose vienu ar kitu būdu sąveikauja lietuvių ir rusų arba lenkų kalbos variantai (žr. 4 pav.).

4 pav. ŠRA arealo gyvenamųjų punktų kalbiniai variantai

XXI a. pr. kalbėti apie visišką šių bendruomenių kalbinį / tarminį homogeniškumą yra neįmanoma. Net vietos gyventojai lietuviai, ypač jaunesnieji,

būna nemažai keliavę dėl studijų, darbų ar pan. Taigi, grįžus į gimtąją kalbinę aplinką, jiems ir ypač jų vaikams tenka susidurti su reintegracija. Beje, rusų bendruomenės nariai akcentuoja, kad lietuvių kalbinėje bendruomenėje gyvenantys jų anūakai rusų kalbos nebemoka, todėl su jais ar su savo vaikų sutuoktiniais (žentais, marčiomis lietuviais) seneliai gali bendrauti tik lietuviškai.

Ieškant geresnių darbo vietų, geresnių gyvenimo sąlygų, dėl šeiminių aplinkybių ir pan. vyksta gana intensyvi minėtųjų etninių grupių atstovų migracija į kito geografinio kalbos varianto plotą. Bendras bruožas, kurį patiria tokie migrantai, yra kalbinės ar tarminės bendruomenės netekimas. Tokiu atveju tenka kalbėti apie kelis kalbinės integracijos aspektus. Netekę kalbinės bendruomenės rusakalbiai paprastai asimiliuojasi (pvz., iš Lebeniškių į Geidžiūnus jaunystėje persikėlęs rusas kalba vietine šnekta, o čia gyvenantys lietuviai mano, kad rusiškai kalbėti jis nebemokąs).

Lietuvių migracija į Lebeniškius taip pat mažina rusų kalbos vartojimo sferas. Čia nuo seno gyvenantys rusai dabartiniu metu savo gyvenamojoje aplinkoje dažniau bendrauja lietuviškai nei rusiškai, nes lietuviai čia jau sudaro daugumą. Mišriose šeimose taip pat pirmenybė teikiama lietuvių kalbai. Todėl galima prognozuoti, kad ši rusų kalbos sala gali gana greitai sunykti.

Kvedariškyje gyventojų daugumą sudaro rusai, todėl sėsliai gyvenantys šios bendruomenės nariai rusų kalbą vartoja aktyviai. Tačiau vartojimo sferos apima tik šią kalbinę bendruomenę (šėimos narius, kaimynus, religinės bendruomenės narius, gimines). Kvedariškio kaimo pateikėjai pabrėžia, kad su lietuviais jie „labai sutiko“ (gerai sutarė), „prisijaukino vienas prie kito“ ir su jais kalba tik lietuviškai. Taip pat jų požiūriu, lietuviai vengia kalbėti su jais rusiškai (teigiama, kad lietuviai, net būdami rusiškoje kalbinėje aplinkoje, niekada nekalba rusiškai).

Kaip jau minėta, lenkų kalba Uoginiuose nebekalbama (vyresniosios kartos pateikėjų dažniausiai vartojama tik vidinė lenkų kalba: mintyse kalbamos vaikystėje išmoktos maldos).

Kalbant apie lietuvių, kilusių iš minimų vietų, migracijos ir tarminių variantų vartojimo ryšį, pastebėta, kad kalbinio varianto pasirinkimas labai daug priklauso nuo gimtojo imigranto kalbos varianto socialinio prestižo. Galimi bent keli deriniai: silpnosios patarmės atstovas atvyksta į stipriosios patarmės plotą (pvz., Pāpilio šnektos atstovas apsigyvena panevėžiškių plote); stipriosios patarmės atstovas apsigyvena silpnosios patarmės teritorijoje (pvz., Vabalniūko šnektos atstovas atsikelia į Kūpiškį); vienos stipriosios patarmės atstovas atsikelia į kitos stipriosios patarmės plotą (pvz., panevėžiškių patarmės atstovas iš Bīržų atsikelia į Vabalniūką (uteniškių patarmės plotą)).

Silpnosios patarmės atstovui atsikėlus į stipriajai patarimei priklausančią vietovę, integracijos poreikis būna itin stiprus – norima priklausyti aukštesnio socialinio prestižo bendruomenei ir kuo greičiau panaikinti žymėtumą. Tai-

gi, perimami ryškiausi, geriausiai atpažįstami kalbos bruožai, kurie suvokiami kaip esminiai vietos gyventojų kalbos bruožai. Paprastai jie sutampa su mokslinėje klasifikacijoje įvardijamais ryškiaisiais, pirminiais, skiriamaisiais patarmių požymiais (pvz., panevėžiškiams būdinga intensyvi galūnių redukcija, kirčio atitraukimas ar pan.).

Stipriosios patarmės atstovams atsikrausčius į silpnosios patarmės plotą, rečiau siekiama visiškos integracijos, nes poreikis priklausyti kiek žemesnio socialinio prestižo grupei retai būna individo siekiamybė.

Susidūrus dviejų vienodo stiprumo patarmių savybėms, integracija vyksta įvairiai – tai priklauso nuo socialinės aplinkos ir jos keliamų reikalavimų. Dažnai bendraujama savo gimtąja patarme arba pasirenkamas neutralus – bendrinės kalbos – kalbėjimo variantas. Beje, pateikėjas iš Uoginių, atsikraustęs į tos pačios patarmės plotą, bet kitą vietovę, stengiasi vengti ryškiausių tarminių ypatybių, kad jo kilmė ar priklausomybė tam tikrai tarminiai bendruomenei nebūtų identifiukuota: *stengiūos nekalbėti aš* [tarmiškai], *stengiūosi, kad nežinot, iš kur esu*. Tai galima paaiškinti žemu patarmės prestižu apskritai, nes gana dažnai tarmiškai kalbantis žmogus tapatinamas su žemu išsilavinimu.

Socialinės aplinkos spaudimą ypač jaučia kitakalbiai imigrantai, kurių išskirtinumas priimančioje bendruomenėje itin pastebimas. Taigi, jau dėl kasdienio bendravimo poreikio siekiama panaikinti kalbos barjerą. Čia iš esmės išsiskiria senosios tradicinės kalbinės mažumos, kurios jau turi ilgametės dvikalbystės patirtį (pvz., rusai, lenkai ir kt.). Jose lygiagrečiai gyvuoja dviejų kalbų kodai. Vis dėlto matyti, kad dėl demografinių (mišrios santuokos, senosios kartos pasitraukimas ir pan.), edukacinių (prieinamos mokymo įstaigos vien lietuvių dėstomąja kalba) ir kitų sociokultūrinių priežasčių integracija palaipsniui, per kelias kartas virsta asimiliacija ir ilgainiui kitakalbės šeimos ištirpsta lietuvių kalbinėje aplinkoje (tokio reiškinių pavyzdys tiriamajame areale – tradiciškai Lebeniškių kaimas (8 km nuo Vabalniško). Pateikėjų duomenimis, jame šiuo metu gyvena tik trys rusų šeimos (iš maždaug 20 sodybų). Pastebėta, kad rusų kalbos atstovai specialiai kėlėsi iš kitų Lietuvos vietų, siekdami Lebeniškiuose turėti rusakalbių bendruomenę, kurioje galėtų komunikuoti gimtąja kalba ir išpažinti stačiatikių tikėjimą (minimas atvejis, kai iš Vilniaus atsikėlusį rusakalbių šeima čia gyveno apie 7 m.).

Tiriamuosiuose punktuose dabartiniu metu dominuoja lietuvių kalbinė aplinka. Viešieji užrašai dažniausiai pateikiami lietuvių kalba, tik Lebeniškių kaime užfiksuota dvikalbių (lietuvių ir rusų kalbomis) (žr. 5 pav.).

Vis dėlto, lietuvių kalbos dominavimas nereiškia, kad tai yra bendrinės lietuvių kalbos aplinka. Dažniausiai tai būna tam tikro tarminio kalbėjimo (tarmės ir b. k. mišinio) aplinka, taigi šiuo atveju rusakalbiai laikytini lietuvių tarminio kodo vartotojais. Tradicinių kalbinių mažumų integracija (ilgainiui tampanti asimiliacija) yra palyginti lėta tada, kai sąmoningai siekiama išlaikyti

savo prigimtinę kultūrinę priklausomybę (pvz., Kvedariško rusakalbiai tarpusavyje komunikuoja tik rusiškai, išpažįsta sentikių tikėjimą, laikosi savo tradicijų, rūpinasi savo kapinių priežiūra ir pan.). Tradicinių rusų bendruomenių atstovai natūraliai įsilieja į kalbinę aplinką ir mokosi tarminio kodo natūraliai bendraudami, todėl jų kalboje daugiau vietinės kalbos bruožų.

5 pav. Lebeniškių informacinis stendas (fotografuota A. Balčiūnienės)

Dėl aktyvių kontaktų su vietos lietuviais tiriamųjų punktų slavai perima vietinių (dažniausiai ne bendrinės kalbos) lietuvių kalbos variantą, pvz.: *vokėtjys; vokiečiaiā; an tu pusj; mes tavj paleidom; buvjš gana turtingas gaspadorius; ne dėžutj; būčia studijavjš; pastato mašinų; atavedia (atavedė); buvo atvažiavj; Panvėžys; geriau už mum žino*. Tiesa, kalbėdami vietiniu lietuvių kalbos variantu, vietos slavai išlaiko kai kurias sunkiau pastebimas savo gimtųjų kalbų ypatybes (pavyzdžiui, tik dalies priebalsių grupės palatalizaciją prieš priešakinės eilės balsius, priegaidžių ar kirčio vietos maišymą, pvz.: *mačiáu, žālios spalvōs; šūnis* (dgs. Gal.), sintaksines konstrukcijas, pvz., *man draugų yra (aš turiu draugų)*. Kvedariško ir Lebeniškių rusakalbiai, kalbėdami lietuviškai, kalbinį kodą keičia retai. Į rusų kalbą pereina tik cituodami kitų pasakytas mintis, pasakodami įvykius, nutikusius tik rusakalbių aplinkoje, pvz., *He желает к нам? А жалко (Nenori pas mus? O gaila)*.

Apibendrinant galima pasakyti, kad kitų kalbų salelės tiriamajame plote yra sunykusios ar nyksta dėl demografinių, kalbos prestižo ir sociokultūrinių priežasčių.

Lentelė. Sociokultūrinių veiksmų vertės analizuojamame areale

Kaimas	Teigiami demografiniai rodikliai	Homogeniškos tautybės atžvilgiu santuokos	Jaunoji karta perima tėvų / senelių išpažintą kultūrą (religiją, kalbą)	Gimtoji (ne lietuvių) kalba vartojama viešojoje erdvėje	Yra švietimo įstaiga (1), kultūros centras (2), biblioteka (3), muziejus (4)	Yra veikianti bažnyčia (1); kapinės (2)	Yra parduotuvė (1), turgus (2), paštas (3), vaistinė (4), medicinos įstaiga (5)	Yra aktyvi tautinės mažumos bendruomenė
Kvedariškis	-	+	-	- (1) - (2) - (3) - (4)	- (1) + (2)	- (1) - (2) - (3) - (4) - (5)	-	
Lebeniškiei	-	-	-	- (1) - (2) - (3) - (4)	+ (1) + (2)	- (1) - (2) - (3) - (4) - (5)	+/- (aktyviai rusų kultūrą puoselėja Lebeniškių kaimo bendruomenė, kuriai vadovauja lietuvių kilmės asmuo)	
Uoginiai	-	-	-	- (1) - (2) - (3) + (4)	- (1) + (2)	+ (1) - (2) - (3) - (4) - (5)	-	

Išvados

Išanalizavus turimus duomenis galima teigti, kad visuose aptariamuose punktuose XXI a. pradžioje lietuvių kalba užima stipriojo kalbos varianto poziciją. Dėl įvairių sociokultūrinių priežasčių vietos slavai perima vietinį (bet dažniausiai ne bendrinės lietuvių kalbos) lietuvių kalbos variantą ir kalbėdami lietuviškai išlaiko kai kurias sunkiau pastebimas savo gimtųjų kalbų ypatybes.

Kalba kaip vienas iš pagrindinių tautinės tapatybės rodiklių parandama palaipsniui: iš aktyviosios kaimo bendruomenės vartosenos pereina į namų / šeimos domeną ir galiausiai – į paskutinę vartosenos fazę – vidinę kalbą.

Nors slavų kalbų atstovai demonstruoja teigiamas nuostatas savo gimtųjų kalbų atžvilgiu, tačiau demografiniai veiksniai lemia vis siaurėjantį lenkų ir rusų kalbos vartojimą. Dėl labai ribotų galimybių vietoje plėtoti socialinius ryšius savo gimtosiomis kalbomis, lenkų kalbos vartojimo tradicija yra iš esmės nutrūkusi, o rusakalbiai vietos bendruomenių atstovai intensyviai integruojasi į vietinę lietuviškai kalbančiųjų bendruomenę. Taigi, galima prognozuoti, kad rusų kalbos salos Pāpilio ir Vabalniūko punktuose gali gana greitai sunykti. Antašāvos (Dařišiškų) punktas XXI a. pr. kalbiniu požiūriu laikytinas homogenišku – jame susiformavęs lietuvių kalbos regiolektas.

Šaltiniai

Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/lietuvos-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze>

Pavardžių duomenų bazė. Prieiga internetu: <https://lkiis.lki.lt/pavardziu-duomenu-baze>

Literatūra

ALIŪKAITĖ, D., 2009. Bendrinės kalbos vaizdinių tikslumas: kvazistandarto problema, *Respectus Philologicus*, 16(21)A. 160–187.

ALIŪKAITĖ, D., 2010. Naujasis dialektas: galimas tarminio kalbėjimo vertinimo scenarijus, *Respectus Philologicus*, 18(23). 41–57.

ALIŪKAITĖ, D., 2011. Jaunųjų žemaičių raiškos idealai: sąmoningosios nuostatos, *Respectus Philologicus*, 20(25). 209–220.

ALIŪKAITĖ, D., 2013. Horizontalusis ir vertikalusis kalbos kontinuumo skaidumas: XXI amžiaus kalbėjimo variantai paprastojo kalbos vertintojo požiūriu, *Taikomoji kalbotyra*, 2. 1–27. <https://doi:10.15388/TK.2014.17486>

ALIŪKAITĖ, D., MIKULĖNIENĖ, D., ČEPAITIENĖ, A., BRAZAITIENĖ, L., 2020. *Lietuvių kalbos variantai tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

ALIŪKAITĖ, D., MIKULĖNIENĖ, D., ČEPAITIENĖ, A., GERŽOTAITĖ, L., 2017. *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

ALIŪKAITĖ, D., VALIKONĖ, J., 2012. Bendrinės kalbos ir tarmės domenai, *Verbum*, 3(19). 7–20. <https://doi.org/10.15388/Verb.2012.3.4964>

BALČIŪNIENĖ, A., MEILIŪNAITĖ, V., RINKAUSKIENĖ, R., 2019. *Kupiškėnų, uteniškių ir panevėžiškių paribio šnektos XXI amžiuje*. Kolektyvinė monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

BAKŠIENĖ, R., 2015. Tarminio kalbėjimo savivertė ir gyvybingumas: XXI a. pradžios Šakių ir Jurbarko šnektos, *Lietuvių kalba*, 9. 1–20. <https://doi.org/10.15388/LK.2015.22631>

BAKŠIENĖ, R., 2022. *Vakarų aukštaičiai kauniškiai: arealai ir diferenciniai požymiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

BODLEY, J. H., 1994. *Cultural anthropology: Tribes, states, and the global system*. Palo Alto, CA: Mayfield.

CARGILE, A., GILES, H., CLEMENT, R., 1995. Language, conflict, and ethnolinguistic identity theory, *Research in human social conflict*, 1. 189–208.

CRAMER, J., 2018. The Emic and the Etic in Perceptual Dialectology. In EVANS, B. E., BENSON, E. B., STANFORD, J. N. (eds.). *Language Regard: Methods, Variation and Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 62–79.

GARRETT, P., 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

GARŠVA, K., 2004. Latvijos lietuvių telkiniai: istorija ir kalba, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 24. 245–262.

HALL, E. T., 1976. *Beyond culture*. New York: Anchor Press.

KAČIUŠKIENĖ, G., KRUIPIENĖ, I., 2012. Tarminis tapatumas lietuvių studentų akimis, *Baltu filologija*, 21(2). 17–26.

KALĖDIENĖ, L., 2013. Požiūris į tarmes ir nuostatos dėl jų vartojimo trijose Dzūkijos etnografinio regiono dalyse. In RAMONIENĖ, M. (m. red.). *Miestai ir kalbos II*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 125–151.

KLIUKIENĖ, R., 2014. Kalbėjimas su tėvais tarmiškai ir gyventojų požiūris į tarmes Žemaitijos miestuose (kiekybinė analizė), *Taikomoji kalbotyra*, 5. 1–15. <https://doi.org/10.15388/TK.2014.17458>

KVIKLYS, B., 1991. *Mūsų Lietuva*. II t. Vilnius: „Mintis“.

LADEGAARD, H. J., 2000. Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude-behaviour relations in language, *Journal of Sociolinguistics*, 4(2). 214–233. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00112>

LTGT – MIKULĖNIENĖ, D., MEILIŪNAITĖ, V. (sud.), 2014. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas* (žemėlapiai ir jų komentarai). Vilnius: „Briedis“.

MEILIŪNAITĖ, V., 2019. Tarmių gyvybingumo matmenys XXI a. pradžioje, *Res humanitariae*, 26. 50–59.

MIKULĖNIENĖ, D., 2018. *Multimodalus tarmėtyros modelis: vietinės lenkų kalbos variantiškumo Lietuvoje tyrimo galimybės*. http://www.lenkutarmes.ff.vu.lt/files/mikuleniene_%20tarmetyros_modelis.pdf

MIKULĖNIENĖ, D., 2019. Tarmiškumo bruožų nomenklatūra: nuo tarminių požymių prie tarmiškumo žymenų, *Respectus philologicus*, 35(40). 51–62. <https://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2019.35.40.04>

MOROZOVA, N., 2023. *Lietuvos sentikiai: bendruomenės, tarmių paplitimas ir ryškiausios savybės*. Elektroninis leidinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

PODERIENĖ, N., 2022. Kalbų vartojimas ir kalbinės nuostatos: mokyklų lenkų mokomąja kalba atvejais, *Bendrinė kalba*, 95. 25–47. <https://doi.org/10.35321/bkalba.2022.95.03>

RAMONAITĖ, J. T., 2021. Kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys: kieno poveikis stipresnis? Tarptautinio įvaikinimo situacijos tyrimas ir sąsajos su emigracija, *Bendrinė kalba*, 94. 1–24. <https://doi.org/10.35321/bkalba.2021.94.04>

RAMONIENĖ, M., 2006. Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis, *Kalbos kultūra*, 79. 137–148.

RAMONIENĖ, M., 2013. Tarmės socialinė vertė: Lietuvos miestų jaunimo kalbinės nuostatos, *Taikomoji kalbotyra*, (2). 1–18.

TUMĖNAS, S., 2003. Mokytojų požiūrio į tarmes sociolingvistinė analizė, *Pedagogika*, 69. 238–242.

TUOMIENĖ, N., 2019. Pietų aukštaičių patarmės paribiai: sintaksinių konstrukcijų kaita, *Kalbotyra*, 72. 87–106. <https://doi.org/10.15388/Kalbotyra.2019.4>

TUOMIENĖ, N., 2022. Kodų kaitos funkcijos Pietryčių Lietuvos diskurse / Functions of Code-Switching in the Discourse of Southeast Lithuania / Koda maiņas funkcijas dienvidaustrumu Lietuvos diskursā, *Linguistica Lettica*, 30. 238–265. <https://doi.org/10.22364/lingualet.30>

URBANAVIČIENĖ, J., 2006. Lietuvių ir slavų kalbų sąveika vilniškių tarmės rytiniuose pakraščiuose (Adučiškio apylinkių duomenys), *Baltistica*, 41(3). 383–393. <http://dx.doi.org/10.15388/baltistica.41.3.1155>

URNĖŽIŪTĖ, R., 1998. Kodų kaita joniškėčių šnekamojoje kalboje, *Kalbotyra*, 67(1). 131–142.

VILKIENĖ, L., VILKAITĖ-LODZIENĖ, L., BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ, J., 2019. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.